

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

**ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
НОВОГО ЧАСУ
ЧАСТИНА І**

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до практичних занять та організації самостійної роботи
для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 032 Історія та археологія

ОДЕСА
ОНУ
2024

**УДК 94(100)“16/18”(072)
I-907**

Укладачі:

О. Б. Дьомін, доктор історичних наук, професор, професор кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (змістовий модуль 2);

М. І. Самофатов, викладач кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (змістовий модуль 3);

В. В. Чепіженко, кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (вступ, загальні рекомендації, змістовий модуль 1).

Рецензенти:

А. В. Кройтор, кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Г. М. Стоянова, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

*Рекомендовано вченою радою
факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 10 від 02.07.2024 р.*

I-907 **Історія** зарубіжних країн нового часу. Частина I [Електронний ресурс] : електрон. метод. рек. до практ. занять та організації самост. роб. для студ. першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 032 Історія та археологія / уклад. : О. Б. Дьомін, М. І. Самофатов, В. В. Чепіженко. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. – 55 с. – 0,9 МБ.

Методичні рекомендації допоможуть здобувачам у засвоєнні освітнього компоненту «Історія зарубіжних країн нового часу. Частина I». Вони зорієнтують студентів щодо підготовки до практичних занять, організації самостійної роботи та виконання індивідуального навчально-дослідного завдання в межах даної роботи, а також у підготовці до іспиту з даної дисципліни. Тут також міститься рекомендована література для поглибленого вивчення курсу. Видання призначене для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 032 Історія та археологія.

УДК 94(100)“16/18”(072)

З М І С Т

Вступ	4
Зміст навчальної дисципліни	7
Методичні рекомендації до практичних занять	13
Теми практичних занять	14
Плани та зміст практичних занять	15
Методичні рекомендації до організації самостійної роботи	33
Завдання для самостійної роботи	33
Індивідуальні навчально-дослідні завдання	34
Питання до підсумкового контролю	39
Рекомендації щодо підготовки до усного іспиту	44
Критерії оцінювання	45
Рекомендована література	48

В С Т У П

«Історія зарубіжних країн нового часу. Частина І» – це обов’язковий освітній компонент освітньо-професійної програми «Історія та археологія» (2021 р. впровадження) першого (бакалаврського) рівня спеціальності 032 Історія та археологія Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, що викладається на 3-му році навчання. Обсяг освітнього компоненту – 7 кредитів ЄКТС. Загальна кількість годин – 210, з яких лекцій – 46 год. на денній формі навчання та 12 год. на заочній формі, практичних занять – 38 год. та 8 год. відповідно; самостійної роботи – 126 год. та 190 год.

Мета викладання курсу – розвиток у здобувачів комплексного уявлення про епоху нового часу та формування практичних навичок застосування отриманих знань.

Завдання:

– формування у здобувачів уявлень про новістику як складову частину історичного знання з специфічним об’єктом, предметом та комплексом спеціальних методів дослідження;

– конструювання у студентів розуміння епохи модерну як одного з ключових елементів самоідентифікації новоєвропейського індивіда і одного з важливих об’єктів його рефлексії;

– формування комплексу знань про глобальну історію, про етапи та конкретні форми розвитку Західної Європи, Північної Америки, Центральної та Східної Європи, країн Азії та Африки;

– навчання студентів базовим вмінням аналізу історичних джерел епохи модерну та академічної літератури з історії нового часу, а також навичкам міждисциплінарної роботи;

– закріплення у здобувачів гуманістичних цінностей на основі культурно-антропологічного вивчення історії нового часу.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) загальних (ЗК): ЗК 5. Здатність спілкуватися іноземною мовою; ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних

джерел; ЗК 12. Здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність; ЗК 14. Здатність формувати, зберігати та примножувати гуманістичні цінності;

б) спеціальних/фахових (СК/ФК): СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності; СК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією; СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища; СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень; СК 13. Здатність до критичного осмислення етапів історичного розвитку зарубіжних країн.

Програмні результати навчання (ПРН): 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему; 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності; 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел; 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами; 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії; 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов; 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- основні підходи до визначення концепції періодизації нового часу;
- методи роботи з джерелами епохи нового часу;
- як було організоване суспільство в Європі, Африці, Азії та Америці відповідного часу, якими були його соціальні, культурні, економічні, політичні особливості, а також якими були ролі та стосунки різноманітних груп всередині суспільства;

вміти:

- використовувати історичні терміни та концепти, пов'язані із історією нового часу;
- продемонструвати комплексні знання з історії нового часу; проілюструвати ці знання конкретними прикладами, аспектами, предметами тощо.
- інтерпретувати перетини між культурами, релігіями, етносами та ідентичностями нового часу;
- визначати коло питань про минуле, щоб отримувати інформацію для історичного дослідження;
- узагальнювати історичні аргументи про довготривалі процеси протягом періоду модерну;
- чітко викладати свою думку як усно, так і письмово; аргументувати, аналізувати, презентувати;
- здатність працювати з іншими студентами, щоб створити структуровану та аналітичну групову презентацію; брати участь у науковій дискусії спираючись на опрацьований матеріал;
- взаємодіяти з обраним контентом та представляти його і ефективно передавати різним аудиторіям, як академічним, так і неакадемічним.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Західна Європа та Північна Америка (1559–1799 рр.)

Тема 1. Вступ до історії нового часу. Європа на чолі світового поступу. Основні зміни XVI ст. Винайдення книгодрукування та його значення. Реформація. «Військова революція» XVI ст. Великі географічні відкриття, заселення світу та виникнення європейського імперіалізму. «Малий льодовиковий період». Наукова революція. «Медична революція» XVII ст. Ідея суспільного договору. Поява середнього класу.

Поняття «нова історія» та «модерна історія». Проблема періодизації нової/модерної історії. Структурні зміни в європейському та північноамериканському суспільстві напередодні та в період нового часу. Процес генезису капіталізму, його особливості у різних країнах. Протоіндустріалізація та індустріалізація західного суспільства; концепція генезису капіталізму (Маркс, Вебер, Бродель). Роль колоніалізму. Революція цін. Формування націй. Ідеологія та культура. Просвітництво. Абсолютизм та його особливості.

Тема 2. Міжнародні відносини в XVII ст. Республіка Сполучених Провінцій. Тридцятилітня війна. Като-Камбрійський мир 1559 р. та європейська міжнародна система, що склалася за його умовами. Правління Феліпе II в Іспанії, загострення ситуації в Нідерландах. Вісімдесятирічна війна за незалежність в Нідерландах як національно-визвольний рух, релігійний конфлікт та буржуазна революція. Утрехтська та Арраська унії. Політичний устрій, структура та складові Республіки Семи Об'єднаних Нижніх Земель (Республіки Сполучених Провінцій Нідерландів). Золоте століття Нідерландів. Причини, перебіг, етапи та наслідки Тридцятилітньої війни в Європі. Вестфальський мир як подія, яка заклала основи сучасного світового порядку. Війна за іспанський спадок.

Тема 3. Композитарна монархія Стюартів у 1-й пол. XVII ст. Шотландська та Англійська революції. Прихід до влади династії Стюартів. Абсолютистське правління Джеймса I та Чарльза I Стюартів. Причини та передумови Шотландської та Англійської революцій. Шотландський Ковенант та «єпископські війни» в Шотландії. «Короткий» та «Довгий» парламенти в Англії. Ірландська Конфедерація. «Велика ремонстрація» 1641 р. Перша (Велика) громадянська війна в Англії. Олівер Кромвель. Рух левеллерів. Друга громадянська війна. «Охвістя». «Співдружність та вільна держава Англія». Історіографічні концепції «Англійської буржуазної революції», «Громадянських війн в Англії», «Англійської та Шотландської революцій» та «Війн трьох королівств». Завоювання Кромвелем Ірландії. Третя (англо-шотландська) громадянська війна. Англія в 1649–1660 рр.: Республіка, Протекторат, Друга республіка, Реставрація Стюартів.

Тема 4. Британські острови у 2-й пол. XVII ст. Славетна революція. Правління «веселого короля» Чарльза II Стюарта. Велика чума 1665 р. Велика лондонська пожежа 1666 р. Лондонське королівське наукове товариство. Англійський колоніалізм. Колонії у Новому Світі. Англо-голландські війни. «Habeas Corpus Act». Правління Джеймса II та католицька криза. Славетна революція і прихід до влади Віллема III Оранського. Якобіти. «Біль про права». Анна Стюарт та Унія 1707 р. Утворення королівства Великобританія.

Тема 5. Франція за Старого порядку: французький абсолютизм. Політичний устрій, соціальна структура та економічне положення Франції за Старого порядку. «Шляхта мантиї» та «шляхта шпаги». Французька колоніальна політика. Французькі колонії в Новому Світі. Правління Луї XIII та кардинала Рішельє. Французький абсолютизм XVII ст. Регентство Анни Австрійської та кардинала Мазаріні. Фронда у Франції як невдала революція XVII ст. Правління Луї XIV Великого. Кольберизм. Версаль. Скасування Нантського едикту. Франція – гегемон у Європі.

Тема 6. Європа у XVIII ст.: ідеї та практики епохи Просвітництва. Визначення поняття «Просвітництво». Місце епохи Просвітництва як особливого етапу в історії Європи, основні ідеї та практики цієї епохи. Ідея суспільного договору та її місце в політичній думці XVII–XVIII ст.

Тема 7. Американська війна за незалежність. Формування США. Війна за незалежність та утворення Сполучених Штатів Америки. «Декларація незалежності», Конституція 1787 р. та Біль про права.

Тема 8. Французька революція 1789–1799 рр. Причини та передумови Великої Французької революції. Основні етапи, складові та політичні сили Великої Французької революції. Значення та наслідки Великої Французької революції.

Змістовий модуль 2. Центральна та Східна Європа в середині XVI – наприкінці XVIII ст.

Тема 1. Основні цивілізаційно-суспільні тенденції розвитку Центральної та Східної Європи середини XVI – кінця XVIII ст. Міжцивілізаційні процеси і формування багатонаціональних держав. Еволюція форм влади. Регіональний абсолютизм. Особливості станової монархії. Поява нових династій. Аграрний переворот. Реформація і Контрреформація. Церковний розкол та його соціальний зміст. Універсалізація світосприйняття.

Тема 2. Політичний розвиток Центральної та Східної Європи середини XVI – кінця XVIII ст. Формування імперських структур. Монархічні кризи і палацові перевороти. Регіональна специфіка війн. Тридцятилітня війна та її наслідки для регіону. Семилітня війна і проблема формування європейської системи держав. Регіональні особливості управління державами. Річ Посполита, Габсбурзька і Московська держави, Османський султанат

і Кримське ханство, Пруссія, Угорщина, Волоське та Молдавське князівства, грецькі землі. Розділи Речі Посполитої. Підсумки та перспективи зовнішньополітичної діяльності на межі XVIII–XIX ст.

Тема 3. Соціально-економічний розвиток Центральної та Східної Європи середини XVI – кінця XVIII ст. Становлення та розвиток світекономік Центральної та Східної Європи. Специфіка аграрного розвитку. Мережа міст та їх особливості в Речі Посполитій, Габсбурзькій і Московській державах, Османському султанаті. Проблема «кризи XVII століття» та проблема «другого видання феодалізму». Регіони в європейських економічних відносинах. Соціальна структура та її особливості. Роль і місце станів в державах.

Тема 4. Культурний, освітній і науковий розвиток Центральної та Східної Європи середини XVI – кінця XVIII ст.

Особливості розвитку культури в регіонах. Етапи культурного розвитку. Народна культура. Міська культура. Придворна культура. Історія побуту. Розгортання освітніх, наукових і технічних процесів. Суспільно-політична та історична думка, особливості еволюції ідеології. Культурні зв'язки з європейськими країнами у XVIII ст.

Змістовий модуль 3. Азія та Африка середини XVI – кінця XVIII ст.

Тема 1. Загальні проблеми вивчення історії Азії і Африки нового часу. Висвітлення завдань модулю, обґрунтування його структури. Традиційна та сучасна хронологія історії країн Азії та Африки. Концепція «осьового часу» К. Ясперса. Теоретичні основи викладання історії афро-азіатських суспільств в навчальних посібниках. Формаційні теорії: «східний феодалізм», «азіатсько-державний спосіб виробництва», «класово-станова формація». і концепція «феодальної формації». Цивілізаційний підхід : «східні цивілізації», «Схід як соціокультурне поняття». Класичний

орієнталізм і нова історична парадигма. Нові напрямки досліджень з історії країн Азії та Африки в сучасній історіографії.

Тема 2. Близький та Середній Схід в ранній новий час.

Османська імперія. Османська імперія після завершення епохи середньовіччя. Військова та економічна криза Османської імперії. Зміни у відносинах між центром та периферією: зростання відцентрових тенденцій. Затвердження незалежних та напівнезалежних правителів в Алжирі, Тунісі, Лівії, Єгипті, Лівані. Виникнення першої держави саудитів в Аравії. Реформи Селіма III. «Східне питання» в міжнародній політиці.

Іран. Іран після завершення епохи середньовіччя. Роль стародавньої державності, інституту спадкової монархії, імперських традицій та шиїзму у формуванні соціокультурній виключності іранців. Географічний фактор в історії Ірану. Вплив вторгнення кочовиків на державність, економіку, культуру та етнічні процеси. Занепад імперії Сефевидів. Завоювання Ірану афганцями, наслідки. Держава Надір-шаха.

Тема 3. Південна та Південно-Східна Азія в ранній новий час.

Індія. Індія після завершення епохи середньовіччя. Розпад імперії Великих Моголів. Англо-французьке суперництво і початок колоніального поневолення Індії. Завоювання Індії англійською Ост-Індською компанією. Розбудова та вдосконалення системи колоніальної експлуатації.

Індонезія. Голландська Ост-Індійська компанія: її закріплення та політика на Яві. «Система культур» в Індонезії. Колоніальна система панування на Яві. Загострення політичної ситуації в Джакарті.

Тема 4. Країни Східної Азії в ранній новий час.

Китай. Держава та суспільство в епоху Мін. Імператорська влада та опозиція. Мінський Китай та зовнішній світ. Народні повстання та війна (1628–1644 рр.). Падіння династії Мін. Курс Цинів

на «умиротворення» країни з кінця XVII ст. Земельно-податкові заходи. Становище міст, ремесло, торгівля. Державний устрій, офіційна ідеологія. Станова стратифікація китайського суспільства. Маньчжури й зовнішній світ. Загарбницька політика Цинської імперії: нові кордони Китаю. Політика «закритих дверей».

Японія. Утворення сьогунату Токугава (1603–1868 рр.). Станова структура структура японського суспільства XVIII ст. Принципи організації політико-адміністративного апарату. Сінто-буддистсько-конфуціанський синкретизм. Японія під владою Токугава (1603–1868 рр.). Завершення об'єднання країни.

Тема 5. Західна та Східна Африка в ранній новий час.

Соціально-політичне, економічне та культурне становище Західної та Східної Африки після завершення епохи середньовіччя. Протодержавні утворення в Західній Африці XVI–XVII ст. Імперія Ашанті (XVI–XVIII ст.). Політичний та економічний розвиток Ефіопського царства у XVI–XVIII ст. Державні утворення в Судані XVII–XVIII ст.

Тема 6. Ранній європейський колоніалізм в країнах Азії і Африки. Спроби нових теоретично-методологічних підходів осмислення колоніалізму у сучасному вітчизняному та зарубіжному сходознавстві. Великі географічні відкриття та початок формування системи відносин між Заходом та Сходом. Початок європейської колоніальної експансії та народи Африки. Наслідки трансатлантичної работоргівлі (XVI–XVII ст.). Роль Ост-Індських компаній у торгівлі із країнами Азії та створення опорних пунктів на індійському узбережжі. Англо-французька боротьба за Індію та її результати. Завоювання англійської Ост-Індської компанією Бенгалії в 1756 р.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Завдання практичних занять освітніх компонентів зі світової історії полягає у формуванні у здобувачів навички критичного опрацювання історичних джерел.

Перед початком практичних занять рекомендовано ознайомитися з планом занять, зробити тезовий конспект основних питань з плану заняття, виконати завдання для практичної роботи. Уміння працювати з джерелами, картами, здійснювати верифікацію отриманої інформації є необхідною умовою засвоєння освітнього компоненту «Історія зарубіжних країн нового часу. Частина І».

В ході роботи на практичних заняттях здобувачі мають вміти:

- використовувати історичні терміни та концепти, пов'язані з модерною історією;
- продемонструвати комплексні знання з історії нового часу; проілюструвати ці знання конкретними прикладами, аспектами, предметами тощо;
- знаходити, порівнювати, вибирати та використовувати інформацію з ряду джерел у якості доказів;
- визначати коло питань про минуле, щоб отримувати інформацію для історичного дослідження;
- чітко викладати свою думку як усно, так і письмово;
- аргументувати, аналізувати, презентувати;
- працювати з іншими студентами, щоб створити структуровану та аналітичну групову презентацію;
- брати участь у науковій дискусії спираючись на опрацьований матеріал;
- взаємодіяти з обраним контентом та представляти його і ефективно передавати різним аудиторіям, як академічним, так і неакадемічним.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин на д/в	Кількість годин на з/в
1	Англійська та Шотландська революції XVII ст.	4	2
2	Ідеї та практики епохи Просвітництва	2	
3	Американська війна за незалежність	4	2
4	Французька революція 1789–1799 рр.	4	2
5	Міжцивілізаційна боротьба в Центральній Європі середини XVI – кінця XVIII ст.	2	-
6	Альтернативні варіанти політичного розвитку Росії на початку XVII ст. Московське царство при перших Романових	4	-
7	Центральна Європа в умовах панщинно-фільварочного господарства	2	-
8	Основні напрямки розвитку Російської імперії у I чверті XVIII ст.	2	-
9	Російська імперія у II половині XVIII ст.	2	-
10	Загальні проблеми вивчення історії Азії і Африки в Новий час.	2	-
11	Країни Близького Сходу в ранній Новий час	2	-
12	Південна та Південно-Східна Азія в ранній Новий час	2	-
13	Країни Східної Азії в ранній Новий час.	4	-
14	Європейський колоніалізм в країнах Азії і Африки	2	2
ВСЬОГО:		38	8

ПЛАНИ ТА ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1. Західна Європа та Північна Америка (1559–1799 рр.)

Заняття 1–2. Англійські та Шотландська революції XVII ст.

План занять:

1. Композитарна монархія Стюартів, «громадянські війни» та «війни трьох королівств» 1637–1653 рр.
2. Причини та передумови Англійських та Шотландської революцій 1637–1652–1660 та 1688–1689 рр.
3. Соціальне розшарування та програми учасників «революцій».
4. Історичні наслідки Англійських та Шотландської революцій.

Рекомендації до практичної роботи:

Працюючи над першим питанням, здобувачі мають визначити форму державного устрою та форму правління, а також складові компоненти композитарної монархії Стюартів, вміти показати останні на карті; орієнтуватися в хронології та подіях «громадянських війн» та «війн трьох королівств»; розуміти значення термінів «революція» та «громадянська війна».

Під час роботи над другим питанням будуть опрацьовані ресурси Національного архіву Сполученого Королівства, зібрані у рубриці «Civil War People» (перейдіть за посиланням):

<https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/civil-war-people/>

Здобувачі мають переглянути відео, щоб дізнатися, як єпископ, пуританин, шотландець, ірландець або сам король Чарльз I, можливо, дивилися на перспективу громадянської війни в 1642 р. Їхні слова допомагають зрозуміти зміст документів, що ілюструють конкретну діяльність кожного персонажа. Здобувачі на практичному занятті спробують прочитати оригінал кожного з документів та проаналізувати його зміст. Також, до кожного документа надається довідкова інформація, запитання, стенограма та спрощена стенограма для допомоги.

Третє питання має бути розглянуте в контексті т. зв. історіографічної «бури через джентрі» (англ. *Storm over the gentry*). Здобувачі мають ознайомитися з наступними науковими працями та висловити свої критичні зауваження щодо дискусії, яка розгорнулася на їх сторінках:

- Tawney R. H. *The Rise of the Gentry, 1558–1640* // *Economic History Review*. 1941. Vol. 11, No. 1. P. 1–38. URL: <https://www.jstor.org/stable/2590708> (дата звернення: 12.06.2024)
- Stone L. *The Anatomy of the Elizabethan Aristocracy* // *Economic History Review*. 1948. Vol. 18, No. 1/2. P. 1–53. URL: <https://www.jstor.org/stable/2590261> (дата звернення: 12.06.2024)
- Trevor-Roper H. R. *The Elizabethan Aristocracy: An Anatomy Anatomized* // *Economic History Review*. 1951. Vol. 3, No. 3. P. 279–298. URL: <https://www.jstor.org/stable/2599988> (дата звернення: 12.06.2024)
- Stone L. *The Elizabethan Aristocracy – A Restatement* // *Economic History Review*. 1952. Vol. 4, No. 3. P. 302–321. URL: <https://www.jstor.org/stable/2599424> (дата звернення: 12.06.2024)
- Tawney R. H. *The Rise of the Gentry: A Postscript* // *Economic History Review*. 1954. Vol. 7, No. 1. P. 91–97. URL: <https://www.jstor.org/stable/2591229> (дата звернення: 12.06.2024)
- Hexter J. H. *Storm over the Gentry* // *Reappraisals in History*. London: Longmans, 1967. P. 117–162. URL: <https://archive.org/details/reappraisalsinhi0000jhhe/mode/2up> (дата звернення: 12.06.2024) – текст вперше опубліковано в 1958 р.

Четверте питання передбачає опрацювання фрагментів текстів історичних джерел, а саме:

- «Велика Ремонстрація з петицією, що її супроводжує» 1641 р. (с. 31–32)¹;
- «Знаряддя правління» 1653 р. (с. 44–45);
- Бредська декларація 1660 р. (с. 46);
- «Біль про права» 1689 р., український переклад якого розміщено за посиланням: <https://maysterni.com/publication.php?id=108319>, а оригінал можна переглянути на сайті парламенту Сполученого Королівства: <http://surl.li/uoywp>

¹ В дужках наведені сторінки за практикумом з курсу «Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу» (укладач Зоя Баран; видання Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006 р.) в якому містяться українські переклади цих фрагментів.

Заняття 3. Ідеї та практики епохи Просвітництва

Завдання для практичної роботи:

Здобувачі мають підготувати короткі повідомлення (до 5 хв.), в яких мають розкрити кожен одну з наступних тем не повторюючись:

1. Поняття «просвітницький (освічений) абсолютизм».
2. Типи політичної влади в Європі епохи Просвітництва.
3. Трансформація уявлень про державу та політичні теорії епохи Просвітництва.
4. Реформи в політичних практиках європейських країн XVIII ст.
5. Правові ідеї епохи Просвітництва та їх втілення на практиці.
6. Політика «соціальної дисципліни» в епоху Просвітництва: «народження в'язниці».
7. Просвітництво в пошуках «справжнього християнства».
8. Стосунки держави та церкви: бачення просвітників.
9. Просвітництво та віротерпимість.
10. Викорінення «забобонів» та гоніння на «народну релігійність» в епоху Просвітництва.
11. Виховання та освіта в ідеях та практиках Просвітництва.
12. Практика читання в епоху Просвітництва.
13. Філантропія просвітників.
14. Просвітники, франкомасони, ілюмінати та інші таємні товариства.
15. «Партія філософів»: «філософи» Просвітництва.
16. Систематизація знань в «Енциклопедії» Дідро та Даламбера.
17. «Відкриття минулого»: Просвітництво та історія
18. Відкриття «цивілізації» в епоху Просвітництва.
19. Відкриття «природи» в епоху Просвітництва.
20. Просвітники та ідея прогресу.

Заняття 4–5. Американська війна за незалежність

План занять:

1. Причини війни за незалежність 1775–1783 рр.
2. Особливості ідеології американського Просвітництва.
3. «Декларація незалежності» та формування держави.
4. Конституція 1787 р. і Білль про права.

Рекомендації до практичної роботи:

Мета цього практичного заняття навчити студентів інтерпретувати першоджерела та ознайомити їх із природою документальних свідчень. При опрацюванні питань рекомендуємо звернутися до матеріалів Інституту Американської революції Товариства Цинциннаті: <https://www.americanrevolutioninstitute.org/lesson-plans/>, де окрім важливих державотворчих документів, таких як «Декларація проголошення незалежності», Конституція 1787 р. та Білль про права, розміщені також приватні документи, такі як листи та щоденники, що подають непослідовні і навіть суперечливі версії тієї самої події. Здобувачі мають поміркувати, як історик може використати їх, щоб відтворити подію якомога точніше, і про межі наших знань, які накладає характер доступних нам джерел.

Також на сайті Інституту представлені матеріали, покликані навчити студентів інтерпретувати вцілілі артефакти епохи революції та пов'язувати їх із контекстом, у якому вони були виготовлені та використані. Артефакти Революції включають широкий спектр предметів: від дрібних інструментів, монет, одягу, меблів і зброї до доріг, кораблів і будівель. Речі, які люди виготовляли та використовували під час Американської революції, доповнюють документальні та візуальні записи та пропонують уявлення про життя в епоху Революції, які неможливо знайти в інших джерелах.

Окреме завдання для здобувачів в ході практичної роботи – підготувати просопографічний портрет батьків-засновників США: Бенджамін Франклін, Джордж Вашингтон, Джон Адамс, Томас Джефферсон, Джон Джей, Джеймс Медісон та Александер Гамільтон.

Заняття 6–7. Французька революція 1789–1799 рр.

План занять:

1. Соціальні причини революції.
2. Абсолютизм Бурбонів.
3. Просвітництво і права людини.
4. Падіння монархії. Війна, терор та опір революції.
5. Спадщина революції.

Рекомендації до практичної роботи:

При підготовці питань до цієї теми практичних занять в нагоді стануть матеріали, розміщені на сайті «Liberté, Égalité, Fraternité: Exploring the French Revolution» (автори Джек Р. Ценсер та Лінн Гант): <https://revolution.chnm.org/>

Готуючи відповіді на **перше запитання** зверніть особливу увагу на королівський указ про скликання Генеральних штатів та відповідь парламенту, памфлет Еммануеля Сієса «Що таке третій стан?», декрет Національної асамблеї про скасування феодальної системи, декрет про скасування шляхетства.

При підготовці відповіді на **друге питання** спробуйте визначити наскільки важливу роль у падінні старого режиму відіграла особистість Луї XVI? Якою мірою вибух Французької революції 1789 р. був зумовлений насамперед поганим керівництвом Луї XVI?

Третє питання пропонує визначити як філософія Просвітництва вплинула на ідеї та практики Французької революції. В першу чергу, ознайомтеся з Декларацією прав людини та громадянина. Подумайте як на її текст вплинули філософські твори Вольтера, «Перські листи» та «Дух законів» Монтеск'є, «Суспільний договір» Руссо. Порівняйте зміст Декларації з уже відомими вам «Великою хартією вольностей», «Біллем про права» 1689 р., Декларацією незалежності США, а також з Загальною декларацією прав людини, прийнятою Генеральною асамблеєю ООН в 1948 р. Подумайте чи вплинула філософія Просвітництва на аболіціоністський рух та рух за права жінок, а також яке

вираження останні отримали під час Французької революції. Порівняйте Декларацію прав людини та громадянина з Конституціями I та III років.

Готуючи відповідь на **четверте запитання** подумайте чому революційний рух радикалізувався та призвів до падіння монархії і масового терору? Яку роль в цьому відіграла буржуазія? Чому король шукав іноземної допомоги та спробував втекти з країни? До чого це призвело? Як так вийшло, що «революція пожрала власних дітей»? Чому революційний рух вилився у війну із зовнішнім ворогом? Чим закінчилася Французька революція?

Відповідаючи на **п'яте питання** орієнтуйтеся на тексти, які відображають сучасну реакцію на Французьку революцію та оцінку революції в працях XIX–XXI ст. Подумайте як Французька революція вплинула на становлення сучасних політичних ідеологій.

Змістовий модуль 2. Центральна та Східна Європа в середині XVI – наприкінці XVIII ст.

Загальні рекомендації до практичних робіт за змістовим модулем 2:

Незважаючи на те, що за сутністю винесені в план заняття теми майже рівнозначні, час, який відводиться на розгляд кожного питання, може різнитись. Тому потрібно до кожного питання підготувати хронологічну таблицю та визначити для себе місце питання в загальній темі. Крім того, велике значення для закріплення знань теми має вільне володіння політичною картою Європи та Азії. Отож, перед заняттями ознайомтесь із наявними в бібліотеці та інтернеті атласами.

Заняття можуть відбуватись у різних форматах, включати опитування, дискусію, аналіз джерел і літератури, доповіді, повідомлення і презентації тощо.

Заняття 1. Міжцивілізаційна боротьба в Центральній Європі середини XVI – кінця XVIII ст.

План заняття:

1. Боротьба народів Центральної Європи проти османської навали.
2. Статус південнослов'янських земель в Османській державі.
3. Турецьке панування та його вплив на соціально-економічний та етнорелігійний розвиток народів інших цивілізацій.
4. Цивілізаційне протистояння в християнському світі Центральної Європи.
5. Національно-визвольні та соціальні виступи балканських народів до початку XIX ст.

Рекомендації до практичної роботи:

Метою практичного заняття є визначення характеру регіонального міжцивілізаційного існування, його проявів та наслідків.

Перш ніж розглядати конкретний історичний матеріал теми згадайте, що означає поняття «цивілізація» і які існували цивілізації в Європі за часів середніх віків та раннього нового часу. Крім того, з'ясуйте, що означають «міжцивілізаційне існування», «міжцивілізаційне протистояння», «міжцивілізаційний конфлікт» тощо. Чи можливий за таких умов стан міжцивілізаційного співіснування і в чому він міг полягати? У контексті такого бачення вкажіть на позитивні та негативні моменти входження того чи іншого народу до другої цивілізації.

Поява турок-османів у Європі відноситься до більш раннього часу, але основне протиборство розгортається саме в ранній новий час. Майже одночасно спалахнули міжконфесійні конфлікти в християнському світі. Спробуйте визначити, чи був між цими двома вогнищами будь-який зв'язок і якщо, на Вашу думку, він існував, то в чому саме полягав.

Покажіть, який характер набував спротив іншочивілізаційному тиску у різних сферах людської діяльності. Згадайте історичних

осіб, що стали частиною національної пам'яті сучасних народів регіону, які жили в ті буремні десятиліття.

Підсумовуючи тему, визначте історичні наслідки міжцивілізаційного існування в ранньому новому часі чисельних народів Центральної Європи.

Заняття 2–3. Альтернативні варіанти політичного розвитку Східної Європи другої половини XVI–XVII ст. Московське царство при перших Романових.

План занять:

1. Московія в другій половині XVI – на початку XVII ст. Династична криза та зміна династії Рюриковичів.
2. Зміст та історіографічна оцінка поняття «смутий час» та динаміка політичної боротьби в Росії на початку XVII ст. (Лжедмитро I, Лжедмитро II, Василь Шуйський, Семибоярщина; рух на чолі з І. Болотніковим).
3. Московсько-польські та московсько-шведські військово-політичні відносини впродовж XVII ст.
4. Обрання нової династії. Внутрішня політика Михайла Романова (1613–1645 рр.), Олексія Михайловича (1645–1676 рр.), Федора Олексійовича (1676–1682 рр.).
5. Основні напрямки зовнішньої політики Московського царства в середині – 2-й пол. XVII ст.

Рекомендації до практичної роботи:

Мета занять полягає у розгляді перспектив альтернативного розвитку Східної Європи в кінці XVI – першій половині XVII ст. та їх можливостей.

Із становленням на сході Європи нового поліетнічного утворення у форматі Московського царства історичні долі значної частини Євразії виявились у жорстких рамках його внутрішньої та зовнішньої політики. Значні пласти історіографічних нашарувань робіт істориків різних часів, народів та історіографічних напрямів і шкіл створили надзвичайно строкату картину розвитку Східної

Європи раннього нового часу, але достатньо впевнено виступає теза щодо можливостей альтернативних варіантів розвитку Московського царства впродовж кінця XVI – першої половини XVII ст. Моделі включеності до європейського політичного світу пов'язувались не тільки із династійними питаннями (обрання московських царів на інші трони і навпаки), але, й насамперед, із історичним вибором політичного та соціального поступу. Найбільш наочно варіант такої біфуркації поставав в роки «смутного часу».

Отож, визначте історичні умови, етапи та характеристики розвитку форматів альтернативи для Московського царства. Які наслідки принесло утвердження династії Романових на троні, чому при слабкому монарху почав формуватися сильний самодержавний лад? Оцініть вплив на розвиток московської державності у XVII ст. зовнішньої політики, покажіть значення різних її напрямів на розбудову воєнно-політичної складової царської влади.

Підсумовуючи заняття, порівняйте розвиток Східної Європи і Західної Європи, визначте можливість чи неможливість альтернативи для усієї Східної Європи.

Заняття 4. Центральна Європа в умовах панщинно-фільварочного господарства

План заняття:

1. Польські та чеські землі в XVI–XVIII ст.: порівняльний аналіз.
2. Постгуситський рух, Тридцятилітня війна та проблеми розподілу виробництва в Європі.
3. Організація та причини виникнення панщинно-фільварочного господарства. Зміни в становищі селянства.
4. Посилення ролі магнатів і шляхти в суспільному житті Чехії та Польщі.
5. Стагнація чеського та польського суспільства в другій половині XVII – першій половині XVIII ст. та її ідеологічне обрамлення (контрреформація та сарматизм).

Рекомендації до практичної роботи:

Мета заняття полягає у вивченні процесу входження частини Центральної Європи до західноєвропейського економічного та політичного простору та переформатування внутрішньої соціальної структури.

Польські та чеські землі в XVI–XVIII ст. здійснили доволі стрімку різноспрямовану, національноорієнтовану еволюцію, як в політичній, так в соціально-економічній сфері. Проте результат обох стратегій був однаковим – країни втратили свою незалежність, а їх територія стала часткою інших держав. Польські етнічні території були включені в Австрію та Пруссію, а чеські – в Австрію. Тобто вони увійшли в німецькомовний культурний простір. Але різниця політичних традицій призвела до різних наслідків. Визначте компоненти і умови розгортання економічної складової майбутнього успіху чеських земель і кризової стагнації польських.

В чому проявився європейський вплив на економічний розвиток двох сусідніх територій? Покажіть специфіку виникнення панщинно-фільварочного господарства в регіоні, позитивні і негативні наслідки його присутності в регіональній економіці.

Значні особливості спостерігаються і в питаннях етнокультурного розвитку. В польських землях широкого поширення набувала традиція сарматизму, яка заглиблювала польську національну ідентичність у старовину. На чеських територіях готувались сили, які в останній третині XVIII ст. розпочали процес національного Відродження. Зверніть увагу на персоналії, які стали виразниками різних національних надбань.

Підсумовуючи роботу, зробіть висновок щодо чинників, які привели дві сусідні країни до різновекторних результатів в XVIII–XIX ст.

Заняття 5. Основні напрямки розвитку Східної Європи у першій чверті XVIII ст.

План заняття:

1. Особливості державного устрою Московії на межі XVII–XVIII ст., початок ствердження абсолютної монархії.
2. Політична боротьба за владу у 80-ті роки XVII ст. Прихід до влади Петра I.
3. Реформи Петра I, соціально-економічна політика уряду, соціальний рух. Оцінка особи Петра I та його історичного значення в історіографії.
4. Основні напрямки зовнішньої політики наприкінці XVII ст. Північна війна, ствердження Російської імперії на Балтиці.
5. Боротьба дворянських угруповань за владу після смерті Петра I. Особливості державного правління та внутрішньої політики часів Катерини I, Петра II.
6. «Кондиції» та альтернативи політичного розвитку Російської імперії, історичний зміст «біроновщини».

Рекомендації до практичної роботи:

Метою заняття є вивчення умов, чинників, наслідків та осіб – провідників формування нової державності в межах колишнього Московського царства.

Кінець XVII – початок XVIII ст. ознаменувався трансформацією державного устрою в провідній країні Східної Європи. У боротьбі за трон перемогу отримав Петро Романов, із ім'ям якого пов'язують кардинальні зрушення у системі державного управління. Перелік його реформ достатньо великий і достатньо відомий, і тому потрібно зосередитись на з'ясуванні співвідношення місцевих, глибинних рухів нового та закордонних, чужорідних складових того симбіозу нового державницького підходу. З'ясуйте, що сприяло стрімкому успіху нової армії Петра, враховуючи, що він започаткував її реформу ще в свої молоді роки, практично не маючи досвіду ні військового, ні управлінського. Наслідком цих та ряду інших подібних перетворень царство під його правлінням одним полтавським стрибком

увірвалось до числа провідних європейських держав. Проте, вже невдовзі, поразка у турецькому поході виключила Санкт-Петербурзьку Росію із європейських лідерів. Дайте пояснення подібних політичних культурів, враховуючи особистісні якості Петра, внутрішньоекономічні чинники, зовнішньополітичні умови та інші обставини. Покажіть, яку роль відіграло оточення царя в управлінні країною.

Підсумовуючи обговорення питань, вкажіть на найбільш сприятливі для творення нового державного ладу структури, необхідні для реалізації широкомасштабних проєктів переходу до більш значущих рівнів керування імперією.

Заняття 6. Російська імперія у другій половині XVIII ст.

План заняття:

1. Особливості розвитку капіталізму в сільському господарстві та промисловості. Наукові дискусії щодо природи та особливостей російського варіанту капіталізму.
2. Правління Петра III, оцінка істориків. Державний переворот 28 червня 1762 р. Основні напрями внутрішньої політики Катерини II.
3. Масовий соціальний рух в середині – другій половині XVIII ст. Пугачовщина.
4. Павло I на російському престолі, його політика, оцінка в історіографії.
5. Зовнішня політика Російської імперії у другій половині XVIII ст. Підсумки та перспективи зовнішньополітичної діяльності на межі XVIII–XIX ст.

Рекомендації до практичної роботи:

Мета завдання полягає у визначенні рівня розвитку Російської імперії, її місця в європейській системі держав у другій половині XVIII ст.

Неоднозначний характер набув економічний розвиток імперії, що визначався запровадженням квазікапіталістичних інновацій

зверху. Внутрішніх умов зростання нового не вистачало і процеси модернізації затухали, частково повертаючись на попередній рівень розвитку. В таких обставинах провідну роль починали відігравати управлінські рішення, реалізовані в низці імператорських указів. Вони привели до зростання ролі суб'єктивного фактору в економіці, просторових масштабів запровадження капіталістичних акцій, суттєвого збільшення фінансового капіталу та державного втручання в економічні справи.

Паралельно із цим відбувались зміни в соціальній структурі імперії. Покажіть яку роль відіграло Катерининське законодавство у процесі зміцнення самодержавних засад влади, зміцнення дворянського управління на регіональному рівні.

Не меншу, якщо не більшу роль в зростанні авторитету імперської влади відіграло затвердження Російської імперії в якості однієї із «великих» держав світу. Перерахуйте війни, які вела катерининська Росія на усіх напрямках і що вона завоювала на театрах бойових дій. Згадайте так званих «катерининських орлів», що, виконуючи волю імператриці, розширювали кордони держави.

Підсумовуючи, подайте співвідношення набутого імперією і втраченого сусідами, покажіть позитивні і негативні сторони розбудови балансу політики безпеки і політики загарбання.

Змістовий модуль 3. Азія та Африка середини XVI – кінця XVIII ст.

Заняття 1. Загальні проблеми вивчення історії Азії і Африки в новий час.

План заняття:

1. Історія сходознавства як окремої галузі знань.
2. Поняття орієнталізму, подолання європоцентричного підходу у вивченні історії.
3. Сучасний стан сходознавчих досліджень в Україні та в світі.

Рекомендації до практичної роботи:

Для роботи над **першим питанням** необхідно ознайомитися з біографією двох основоположників сходознавства: Сильвестра де Сасі та Ернеста Ренана, викладених у підрозділі 2.2 (с. 164–195) праці Е. Саїда «Орієнталізм» (Саїд Е. Орієнталізм / пер. з англ. В. Шовкун. Київ: Наукова думка, 2001. 511 с.). Здобувач має визначити внесок вищеназваних вчених у розвиток вивчення Сходу та розуміти витоки та місце сходознавства в системі наукового знання XVIII–XIX ст.

Для підготовки до **другого питання** необхідно ознайомитися зі вступом до праці Е. Саїда «Орієнталізм» (с. 11–45). Здобувач має зрозуміти сутність поняття «орієнталізм» у викладенні Е. Саїда як комплексного підходу, що охоплює не тільки наукову, а й політичну, економічну та культурну сферу загалом.

Для розгляду **третього питання** здобувачам пропонується прочитати статтю С. Трояна (Троян С. С. «Зміна парадигм» у сучасній історіографії: орієнталізм і постколоніальний дискурс. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. 2012. Вип. 23. С. 3–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2012_23_3), яка окреслює подальший розвиток теорії Е. Саїда та її вплив на гуманітарні науки загалом. Для ознайомлення зі станом сходознавчих досліджень в Україні рекомендується перейти на сайт Інституту сходознавства НАН України імені А. Ю. Кримського (<https://www.oriental-studies.org.ua/uk/home/>), ознайомитися з його історією, а також переглянути список останніх публікацій. Запропонована стаття О. Музичка дасть змогу здобувачам ознайомитися з історією вивчення та викладання сходознавства в Одесі наприкінці XIX – на поч. XX ст. (Музичко О. Розвиток сходознавства в Одесі на початку XX ст. (1905–1920 роки): осередки, напрямки, діячі. Східний світ. 2008. Випуск 4. С. 50–53).

Заняття 2. Країни Близького Сходу в ранній новий час

План заняття:

1. Османська імперія після завершення епохи Середньовіччя.
2. Внутрішня та зовнішня політика Османської імперії в XVIII ст.
3. Розвиток та занепад імперії Сефевидів (XVI – поч. XVIII ст.).
4. Держава Надір-шаха. Епоха міжусобиць в Ірані XVIII ст.

Рекомендації до практичної роботи:

Під час роботи над першим питанням необхідно розглянути питання політичного та економічного устрою Османської імперії у XVI–XVII ст. Особливий акцент необхідно зробити на відносинах «центр-периферія» між Стамбулом та віддаленими провінціями держави. Далі необхідно перейти до розгляду зовнішньої політики Османської імперії, зокрема, у Чорноморському регіоні на основі виданих документів османської дипломатії (Середа О. Г. Османсько-українська дипломатія в документах XVII–XVIII ст. Київ, Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського; Стамбульський університет, 2018. 176 с.).

Друге питання зосереджене довкола проблеми занепаду Османської імперії у XVIII ст. Здобувач має бути ознайомлений з наступними подіями та поняттями: «епоха тюльпанів», повстання Патрона Халіла, російсько-турецька війна 1735–1739 рр., «генеральні капітуляції» 1740 р., російсько-турецька війна 1768–1774 рр., затвердження незалежних та напівнезалежних правителів в Північній Африці та Близькому Сході, російсько-турецька війна 1787–1791 рр., реформи Селіма III, «східне питання» в міжнародній політиці.

Під час підготовки до третього питання зверніть увагу на особливості політичного, економічного, релігійного та соціального устрою імперії Сефевидів в Ірані XVI–XVIII ст. Також необхідно окреслити зовнішню політику держави стосовно найближчих сусідів: Османська імперія, держави Центральної Азії та імперії Великих Моголів.

*Під час обговорення **четвертого питання** поміркуйте над причинами занепаду та розпаду імперії Сефевидів. Необхідно визначити основних претендентів на владу в Ірані (Персії) у період міжусобиць. Далі необхідно зосередитися на ключових подіях в історії держави Надір-шаха та в політичній боротьбі в 2 пол. XVIII ст.*

Заняття 3. Південна та Південно-Східна Азія в ранній новий час

План заняття:

1. Імперія Великих Моголів: утворення та розпад.
2. Діяльність Ост-Індської компанії в Індії у XVI–XVIII ст.
3. Особливості розвитку Індонезії у XVI–XVIII ст.

Рекомендації до практичної роботи:

*Під час роботи над **першим питанням** необхідно розглянути особливості політичного, економічного та релігійного устрою імперії Великих Моголів. Особливий акцент пропонується зробити на діяльності наступних імператорів: Акбара I, Джахангіра та Аурангзеба.*

*Під час роботи над **другим питанням** необхідно зосередитися на ключових датах діяльності англійської Ост-Індської компанії від її утворення до подій Семирічної війни в Індії. Далі здобувачам пропонується ознайомитися зі статтею I книги 5 класичної роботи британського економіста Адама Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів» (Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межєвікіна, А. Малівський. Київ: Наш Формат, 2018. 722 с.), присвяченою фінансовій історії та критиці діяльності Ост-Індської компанії, та проаналізувати вказаний уривок.*

*Для підготовки до **третього питання** пропонується ознайомитися зі статтею І. Савенкової, присвяченою одному з ключових епізодів в історії Південно-Східної Азії – Амбойнській різанині (Савенкова, І. «Амбойнська різанина». Епізод з історії боротьби англійської Ост-Індської компанії за монопольне*

опанування східних ринків у XVII ст. Сумська старовина: Збірник наукових праць. 2010. №31-32). Після цього спробуйте визначити особливості розвитку Індонезії під управлінням голландської Ост-Індської компанії у XVI–XVIII ст.

Заняття 4–5. Країни Східної Азії в ранній новий час.

План занять:

1. Китай після завершення епохи Середньовіччя. Утворення імперії Цин.
2. Внутрішня та зовнішня політика імперії Цин у XVII–XVIII ст.
3. Японія під владою сьогунату Токугава у XVII–XVIII ст.

Рекомендації до практичної роботи:

Під час обговорення першого питання здобувачі мають охарактеризувати особливості культурного, економічного та соціального устрою китайського суспільства. Також здобувачі мають орієнтуватися в причинах та основних подіях приходу до влади династії Цин.

Друге питання присвячене обговоренню наступної зовнішньої політики імперії Цин XVII–XVIII ст.: завоювання Джунгарії та Кашгарії (суч. Сінцзянь), завоювання Сичуані, європейсько-китайські стосунки, російсько-китайські стосунки, завойовницькі походи Китаю до Південно-Східної Азії. Питання внутрішньої політики для обговорення: соціальна структура суспільства, податкова система, функціонування економіки, внутрішні бунти.

Третє питання присвячене встановленню влади сьогунів з клану Токугава та функціонуванню японського суспільства у XVII–XVIII ст. Особливу увагу необхідно звернути на наступні питання: стосунки між сьогуном та імператором, організація державної влади, соціальна та економічна структура Японії, «закриття» країни, культурний і духовний розвиток.

Заняття 6. Європейський колоніалізм в країнах Азії і Африки

План заняття:

1. Великі географічні відкриття та початок формування системи відносин між Заходом та Сходом.
2. Трансатлантична работоргівля: механізми, оцінки та наслідки.
3. Роль Ост-Індських компаній у торгівлі з країнами Азії

Рекомендації до практичної роботи:

Перше питання має бути розглянуто в контексті механізмів, які створювали потребу правителів країн Азії та Африки у присутності європейців. Яким чином країни регіону включалися до глобальної економіки? Яку функцію європейські купці виконували в Азії та Африці? Якою була політика місцевих правителів щодо християнських місіонерів?

Під час обговорення **другого питання** зверніть особливу увагу на поняття «людської економіки», запропоноване британським економістом і соціологом Девідом Гребером. Як експлуатація недоліків такого типу економіки сприяла розвитку трансатлантичної работоргівлі? Які основні регіони Африки та Азії були в ній задіяні? Як оцінюються її наслідки?

Третє питання присвячено ролі приватного капіталу у створенні системи європейського колоніалізму. В яких країнах виникали Ост-Індські компанії і чи можна їх вважати першими транснаціональними корпораціями? Які стосунки вибудовувалися між компаніями та державою? Яким чином була побудована система управління на територіях під контролем компаній?

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота спрямована на закріплення пройденого матеріалу, формування навичок аналітичної роботи та практичну реалізацію отриманих знань.

Самостійна робота реалізовується у наступних формах: підготовка до лекцій, опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу; опрацювання підручників та навчальних посібників; опрацювання наукової літератури; вивчення питань до практичних завдань на основі навчальної, методичної, монографічної та довідкової літератури, періодичних видань, інформаційних ресурсів; підготовка індивідуального навчального-дослідного завдання; підготовка до іспиту.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин на д/в	Кількість годин на з/в
1	Вступ до історії модерну [1, 2, 3]	3	8
2	Міжнародні відносини в XVII ст. Республіка Сполучених Провінцій. Тридцятилітня війна [1, 2, 3]	3	10
3	Композитарна монархія Стюартів у 1-й пол. XVII ст. Шотландська та Англійська революції [1, 2, 3]	5	8
4	Британські острови у 2-й пол. XVII ст. Славетна революція. [1, 2, 3]	5	8
5	Франція за Старого порядку: французький абсолютизм. [1, 2, 3]	3	10
6	Європа у XVIII ст.: ідеї та практики епохи Просвітництва. [1, 2, 3]	6	10
7	Американська війна за незалежність. Формування США. [1, 2, 3]	5	8

8	Французька революція 1789–1799 рр. [1, 2, 3]	8	8
9	Основні цивілізаційно-суспільні тенденції розвитку [1, 2, 3, 4]	8	15
10	Політичний розвиток регіону [1, 2]	12	15
11	Соціально-економічний розвиток регіону [1, 3]	12	15
12	Культурний, освітній і науковий розвиток регіону [4]	8	15
15	Загальні проблеми вивчення історії Азії і Африки Нового часу. [1, 2, 3]	6	10
16	Близький та Середній Схід в Новий час. [1, 2, 3]	8	10
17	Південна та Південно-Східна Азія в Новий час. [1, 2, 3]	8	10
18	Країни Східної Азії в Новий час. [1, 2, 3]	6	10
19	Західна та Східна Африка в Новий час. [1, 2, 3]	8	10
20	Ранній європейський колоніалізм в країнах Азії і Африки. [1, 2, 3]	8	10
	Разом	126	190

До самостійної роботи відноситься:

[1] – підготовка до лекцій, практичних занять;

[2] – вивчення опублікованих джерел та дослідницької літератури поза тематикою практичних занять (див. гугл-диск)

[3] – участь в наукових студентських гуртках з «Історії міжнародних відносин», «Нової та новітньої історії» та підготовка тематичних доповідей на студентські конференції (за бажанням)

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) – це вид науково-дослідної роботи здобувача, який містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Метою ІНДЗ – є виявлення вміння здобувачем самостійно виконувати наукове дослідження з обраної проблеми, демонструвати

набуті під час навчання професійні компетентності в науково-дослідній діяльності.

ІНДЗ має виконуватися із застосуванням загальних засад та правил наукової етики та академічної доброчесності.

**Індивідуальне навчально-дослідне завдання
до змістового модулю 1.
Західна Європа та Північна Америка (1559–1799 рр.)**

Підготуйте власне порівняльне дослідження західноєвропейської утопічної літератури XVI–XVIII ст.

Твори або їх фрагменти, що пропонуються для порівняльного дослідження:

- «Утопія» Томаса Мора (1516 р.);
- Опис Телемського абатства з «Життя Гаргантюа та Пантагрюеля» Франсуа Рабле (1534 р.);
- «Місто Сонця» Томмазо Кампанелли (1602/1623 р.);
- «Нова Атлантида» Френсіса Бекона (1624 р.);
- «Співдружність Океану» Джеймса Гаррінгтона (1656 р.);
- Утопічний образ країни Ельдорадо в творі Вольтера «Кандід» (1758/1759 рр.);
- «Рік 2440: Сон якого, можливо, і не було» Луї-Себастьяна Мерсьє (1771 р.).

Для порівняння необхідно опрацювати щонайменше 4 твори: «Утопію» Томаса Мора обов'язково, серед інших можна обрати один з пари (Рабле-Кампанелла; Бекон-Гаррінгтон; Вольтер-Мерсьє).

ІНДЗ має бути підготовлено у вигляді есе (як варіант – порівняльної таблиці), обсягом до 10 сторінок шрифтом Times New Roman 14 кеглем з 1,5 інтервалом.

Щодо кожного твору необхідно визначити:

- 1) Хто написав це джерело та для якої аудиторії?
- 2) Коли це було написано?
- 3) Де воно було написане та якою мовою?
- 4) Чому воно було написане? Які наслідки появи джерела?

- 5) В якому вигляді джерело дійшло до нашого часу?
- 6) На яких джерелах засновувався автор твору? Які відсилки, зокрема до класичної літератури, містить джерело?

В порівняльній характеристиці необхідно відобразити:

- державний устрій та систему управління «утопії»;
- образ життя утопійців;
- ставлення до свободи;
- стратифікацію суспільства;
- значення права та судочинства;
- відношення до приватної власності;
- місце виховання, освіти та науки в утопічному суспільстві;
- відношення до релігії та церкви;
- положення жінки;
- моральну складову життя утопійців.

У висновках встановіть значення утопічної літератури XVI–XVIII ст. для розвитку європейської політичної теорії. Подумайте, чи хотіли б Ви самі жити в суспільстві, що описується в утопічній літературі?

Індивідуальне навчально-дослідне завдання до змістового модулю 2.

Центральна та Східна Європа другої половини XVI - XVIII ст.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання до модуля 2 виступає складовою частиною поглибленого вивчення тем курсу. Лекційний матеріал формує бачення загальних тенденцій розвитку тих чи інших регіонів світу раннього нового часу. Мета ІНДЗ полягає в деталізації отриманих теоретичних знань, закріплення компетентностей та навичок дослідницької роботи. Тому виконання ІНДЗ проходить, як правило, у форматі підготовки доповіді-реферату на визначену тему. Текст реферату включає титульну сторінку із обов'язковим зазначенням теми і автора, дисципліни і курсу навчання. Далі йдуть вступ із зазначенням актуальності теми та коротким (як мінімум) оглядом вивчених і залучених до тексту

джерел і літератури, в тому числі із інтернету, але із обов'язковим посиланням на адресу. Претендент на більш високу оцінку дає й більш розгорнутий огляд джерел та літератури. Далі йде виклад матеріалу як мінімум у двох параграфах. Робота закінчується висновком і обов'язковим списком джерел і літератури. Обсяг роботи не менше 15 сторінок шрифтом Times New Roman 14 кеглем з 1,5 інтервалом.

Сучасна історична наука важливе значення надає біографістиці як окремому напрямку історичних досліджень. Тому впродовж ряду років студентам буде пропонуватись підготовка аналітичної біографічної розробки життя і діяльності визначних діячів XVI–XVIII ст. Центральної та Східної Європи. Вона повинна включати виклад історичних умов життя і діяльності, аналіз результатів його праці (державні рішення, наукові винаходи, літературні, публіцистичні та наукові публікації, художні твори тощо), характеристика його як особистості, визначення внеску особи до світового чи регіонального надбання тощо.

Список діячів для опрацювання за тематичним чи країнознавчим спрямуванням буде узгоджуватись щорічно і надаватись студентам на початку навчального року.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання до змістового модулю 3.

Азія та Африка середини XVI – кінця XVIII ст.

Підготуйте доповідь із презентацією (до 15 хв.) про одного з українських дослідників-сходознавця. Розкрийте у доповіді наступні питання:

- біографія дослідника;
- перелік основних праць;
- предмет наукових інтересів та внесок в науку.

Орієнтовний перелік дослідників, що пропонуються для доповіді:

1. Агатангел Кримський.
2. Омелян Прицак.
3. Дмитро Урсу.
4. Леся Українка.
5. Павло Ріттер.
6. Ярослав Дашкевич.
7. Василь Дубровський.
8. Тауфік Кезма.
9. Олександр Коцейовський.
- 10.Сергій Донич.
- 11.Марко Антонович.
- 12.Євгеній Черезов.
- 13.Віктор Кіктенко.
- 14.Борис Курц.
- 15.Костянтин Тищенко.
- 16.Мухамед Садик-Бей Агабек-Заде.
- 17.Дмитро Овсянико-Куликовський.
- 18.Никодим Кондаков.
- 19.Левон Меліксет-Бек.
- 20.Самуїл Дубнов.
- 21.Олександр Сухов.
- 22.Юрій Кочубей.

За попереднім узгодженням із викладачем можна обрати й інші теми доповідей, що знаходяться в рамках тематики модулю.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

За змістовим модулем 1.

1. Наведіть ключові характеристики епохи модерну. Визначте основні етапи переходу від середньовіччя до нового часу.
2. Оцініть Вісімдесятирічну війну за незалежність в Нідерландах як національно-визвольний рух, релігійний конфлікт та буржуазну революцію.
3. Визначте політичний устрій, структуру та складові Республіки Семи Об'єднаних Нижніх Земель (Республіки Сполучених Провінцій Нідерландів), оцініть її місце в історії Європи як першої буржуазної республіки модерного типу.
4. Встановіть причини, охарактеризуйте перебіг, визначте етапи та наслідки Тридцятилітньої війни в Європі.
5. Чи можна розглядати Вестфальський мир як подію, яка заклала основи сучасного світового порядку? Аргументуйте свою думку.
6. Охарактеризуйте «комполитарну монархію» Стюартів 1-ї пол. XVII ст. Встановіть причини та передумови Шотландської та Англійської революцій.
7. Оцініть історіографічні концепції «Англійської буржуазної революції», «Громадянських війн в Англії», «Англійської та Шотландської революцій» та «Війн трьох королівств». Яка з них, на Вашу думку, є найбільш вдалою? Аргументуйте свою думку.
8. Англія в 1649–1660 рр.: Республіка, Протекторат, Друга республіка, Реставрація Стюартів. Охарактеризуйте означені події, надайте їм оцінку.
9. В чому полягало значення Славетної революції в Англії як вершини революційного руху?
10. Визначте політичний устрій, соціальну структуру та економічне положення Франції за Старого порядку.
11. Надайте визначення та охарактеризуйте французький абсолютизм XVII ст.
12. Оцініть Фронду у Франції як невдалу революцію XVII ст.

13. Визначте причини та передумови Великої Французької революції.
14. Охарактеризуйте основні етапи, складові та політичні сили Великої Французької революції.
15. Оцініть значення та наслідки Великої Французької революції.
16. Дайте визначення поняттю «Просвітництво». Оцініть місце епохи Просвітництва як особливого етапу в історії Європи. Охарактеризуйте основні ідеї та практики цієї епохи.
17. Встановіть значення війни за незалежність та утворення Сполучених Штатів Америки.
18. В чому полягає сутність та цінність американських «Декларації незалежності», Конституції 1787 р. та Біллю про права.
19. Охарактеризуйте ідею суспільного договору та визначте її місце в політичній думці XVII–XVIII ст.
20. Дайте визначення «науковій революції» XVII ст. Назвіть її основні досягнення, здобутки та результати.

За змістовим модулем 2.

1. Охарактеризуйте основні суспільні тенденції розвитку Центральної та Східної Європи другої половини XVI–XVII ст.
2. Покажіть бачення головних суспільних тенденцій розвитку Центральної та Східної Європи XVIII ст.
3. Визначте наявність монархічних криз та процес становлення нових династій в Центральній та Східній Європі другої половини XVI–XVII ст.
4. Оцініть палацові перевороти та становлення нових династій в Центральній та Східній Європі XVIII ст.
5. Покажіть передумови та початок Тридцятилітньої війни в історичній долі Центральної та Східної Європи.
6. Дайте оцінку перебігу, результатів та впливу подій Тридцятилітньої війни у контексті Центральної та Східної Європи.
7. Охарактеризуйте соціально-економічний розвиток Центральної та Східної Європи другої половини XVI–XVII ст.

8. В чому полягало значення Північної війни початку XVIII ст. у контексті європейської історії.
9. Визначте рівень соціально-економічного розвитку Центральної і Східної Європи XVIII ст. та проблеми «другого видання» кріпацтва.
10. Покажіть вплив Центральної та Східної Європи в історичній долі Австрійської імперії другої половини XVI–XVII ст.
11. Яке місце займала Центральна та Східна Європа в історичній долі Австрійської імперії XVIII ст.
12. Які були сильні та слабкі сторони політичного розвитку Російського царства у другої половини XVI–XVII ст.
13. В чому полягали відмінності політичного розвитку Російської імперії у XVIII ст. від попереднього століття.
14. Оцініть вплив гендерного чиннику на розвиток Російської імперії у XVIII ст.
15. Охарактеризуйте рівень соціально-економічного розвитку Пруссія у другої половини XVI–XVII ст.
16. Покажіть місце Пруссії другої половини XVI–XVIII ст. у перебігу європейських міжнародних відносин.
17. Дайте оцінку політичному розвитку Пруссії у XVIII ст.
18. Надайте пояснення спільного і специфічного війн другої половини XVI–XVII ст. на теренах Центральної та Східної Європи.
19. Які були особливості війн XVIII ст. на теренах Центральної та Східної Європи.
20. Яке було становище Центральної та Східної Європи другої половини XVI–XVII ст. під владою Османської імперії.
21. Оцініть роль та наслідки османського панування в європейському просторі.
22. Опишіть землі Центральної та Східної Європи XVIII ст. під владою Османської імперії.
23. Вкажіть основні етапи розвитку культури в країнах Центральної та Східної Європи у другої половини XVI–XVII ст.

24. Визначте цивілізаційні, формаційні та світ-економічні кордони в Центральній та Східній Європі другої половини XVI–XVIII ст.
25. Покажіть основні особливості розвитку культурного простору на теренах Центральної та Східної Європи у XVIII ст.

За змістовим модулем 3.

1. Охарактеризуйте суспільно-політичні зміни в Османській імперії в XVII ст.
2. Оцініть значення та наслідки «епохи тюльпанів» в Османській імперії.
3. В чому полягає сутність «східного питання» у міжнародній політиці XVIII ст.?
4. Охарактеризуйте ключові події зовнішньої політики Османської імперії в Чорному морі у XVIII ст. та надайте їм оцінку.
5. Поясніть механізми функціонування територіально-адміністративного поділу та військово-ленної системи в Османській імперії.
6. Встановіть значення народних повстань XVII ст. та війни 1628–1644 рр. для встановлення влади династії Цин в Китаї.
7. Поясніть особливості державного устрою Китаю в епоху династії Цин у XVII–XVIII ст.
8. Проаналізуйте основні напрямки та результати зовнішньої політики Китаю в епоху династії Цин у XVII–XVIII ст.
9. Визначте особливості державного устрою сьогунату Токугава в XVI–XVIII ст.
10. Охарактеризуйте культурне та духовне життя Японії в період сьогунату Токугава.
11. Охарактеризуйте внутрішню та зовнішню політику імперії Сефевидів в Ірані (Персії) XVI–XVII ст.
12. Визначте причини, що призвели до занепаду імперії Сефевидів на поч. XVIII ст.
13. Охарактеризуйте головні риси внутрішньої та зовнішньої політики держави Надір-шаха Афшара в Ірані (1736–1746 рр.).
14. Як і коли утворилася Могольська імперія?.

15. Проаналізуйте правління Акбара I Великого в Індії (1556–1605 рр.).
16. Визначте головні особливості розвитку імперії Великих Моголів в XVII ст.
17. Розкрийте причини занепаду та розпаду імперії Великих Моголів.
18. Охарактеризуйте ключові особливості розвитку Індонезії в XVI–XVIII ст.
19. Проаналізуйте вплив Семилітньої війни (1756–1763 рр.) на історії Індії.
20. Охарактеризуйте етнополітичну, соціально-економічну та культурно-релігійну ситуацію в Західній Африці після завершення епохи середньовіччя.
21. Встановіть особливості політичного, національного, економічного та релігійного устрою імперії Ашанті в XVI–XVIII ст.
22. Поясніть механізми функціонування трансатлантичної работоргівлі (XVI–XVIII ст.)
23. Охарактеризуйте еволюцію колоніальної боротьби у Західній Африці у XVI–XVIII ст.
24. Визначте особливості політики Ост-Індської компанії в Індії XVIII ст.
25. Дайте визначення терміну «орієнталізм» та поясніть його походження.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО УСНОГО ІСПИТУ

Іспит є завершальним етапом у вивченні навчальної дисципліни і відіграє важливу роль у розширенні, поглибленні, систематизації та закріпленні знань студентів. Під час підготовки здобувачів до іспиту здобуті ними на лекціях, семінарах, у процесі самостійної роботи знання систематизуються, заповнюються прогалини в знаннях.

Перед іспитом викладачами буде проведено групову консультацію. За бажанням здобувачів та за потреби може бути проведено декілька індивідуальних консультацій, відповідно до розкладу консультацій викладачів.

Іспит є чи не найважчим видом навчальної роботи. Його проведення пов'язане з великим розумовим, психологічним і фізичним навантаженням на викладача та здобувачів. Усний іспит допомагає студентам розвинути важливі комунікативні навички. З погляду академічної доброчесності перевага усного іспиту в тому, що він запобігає залученню допомоги сторонніх осіб до виконання завдання. Хоча на усному іспиті не можна охопити увесь матеріал курсу «вшир», проте він найкраще дозволяє оцінити знання і розуміння студента «вглиб». Запитання на усному іспиті можуть бути різними, як на відтворення інформації, так і на її аналіз й узагальнення. Оптимальним часом на відповідь одного студента є ± 15 хвилин, максимальним – 20 хвилин.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
	здобувач освіти	
Відмінно	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
Добре	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому	володіє навичками роботи з джерелами за зразком; має стійкі навички виконання завдання

	<p>нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.</p>	
Задовільно	<p>володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.</p>	<p>може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання</p>
Незадовільно з можливістю повторного складання	<p>володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються</p>	<p>недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.</p>

	суттєві помилки	
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Акунін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492–1918 рр.): Хронологія подій. Миколаїв, 2013. 575 с.
2. Баран З. А., Качараба С. П., Сіромський Р. Б., Чума Б. П. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV – початок XIX ст.) : навч. посіб. / за ред. З. А. Баран. Київ: Знання, 2015. 533 с.
3. Всесвітня історія: навч. посіб. / Б. М. Гончар, В. М. Мордвінцев, А. Г. Слюсаренко, С. П. Стельмах. Київ, 2014. 895 с.
4. Кузьмін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки. Житомир, 2011. 455 с.
5. Мустафін О. Р. Справжня історія Раннього Нового часу. Харків: Фоліо, 2014. 416 с.
6. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII – 60-ті роки XIX століття: підруч. / За ред. Б. М. Гончара. Київ, 2013. 735 с.
7. Поп Ю.І. Нова історія країн Азії і Африки (XVI – початок XX ст.): Підручник. Київ: ВЦ Академія, 2012. 376 с.
8. Практикум з курсу «Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу». Для студентів історичного факультету. Частина перша / Укладач Зоя Баран. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. 176 с.
9. Рудько С.О. Історія Центрально-Східної Європи (кін. XVIII – поч. XXI ст.): Навчально-методичний посібник з курсу. Вид. 2-ге, доповнене. Острог, 2010. 220 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Rudko_Serhii/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy_kin_XVIII_-_poch_XXI_st/
10. Ямпольська Л. М. Нова історія країн Азії та Африки (XVII – початок XX ст.): Навчально-методичний комплекс для студентів історичного факультету. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. 142 с.

Додаткова:

1. Ададуrow В. Історія Франції: королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів: Вид-во УКУ, 2002. 418с.

2. Андрєєва С. С. Зовнішньополітичні аспекти проголошення незалежності Кримського Ханства 1772 р. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. №. 41. С. 28–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2014_41_5
3. Атталі Ж. Історії про море / пер. з фр. М. Марченко. Київ : Ніка-Центр, 2022. 212 с., 8 с. кольор. вкл.
4. Балог Г. Історія і культура ісламу: Курс лекцій / під ред. Ф. Ю. Алваша. Київ: Фенікс, 2012. 448 с.
5. Бізлі Ч. Р. Принц Енріке Мореплавець. Київ: Темпора, 2015. 236 с.
6. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Том 1: Структура повсякденності: можливе і неможливе / пер. з фр. Григорій Філіпчук. Київ: Основи, 1995. 543 с.
7. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Том 2: Ігри обміну / пер. з фр. Григорій Філіпчук. Київ: Основи, 1997. 585 с.
8. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Том 3: Час світу / пер. з фр. Григорій Філіпчук. Київ: Основи, 1998. 631 с.
9. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від середньовіччя до сьогодення. Київ, 2004. 463 с.
10. Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с.
11. Вирський Д. Початок сучасності : друга хвиля глобалізації, кінець Старого Порядку та Україна (XV–середина XIX ст.). Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2019. 154 с.
12. Вулф Л. Винайдення Східної Європи : мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва / пер. з англ. С. Біленького. Київ: Критика, 2010. 591 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Wolff_Larry/Vynaidennia_Skhidnoi_Ye_vropy/
13. Вульф. Е. Р. Європа і народи без історії / Пер. з англ. І. Пошивайла. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 535 с.
14. Ганус С. О. Нова історія країн Сходу і Африки (середина XVII ст. – 1918 р.) : авт. навч.-метод. комплекс : напрям підготов. : історія,

- спец.: історія, освіт.-кваліфікац. рівень: бакалавр, форма навчання: ден., заоч. Ужгород : Бреза А. Е., 2012. 199 с.
15. Гошко Т. Звичай і права. Джерела, коментарі, дослідження. У 2 томах. Том 1. Антропологія міст і міського права на руських землях у XIV – першій половині XVII століття. Київ: Критика, 2019. 564 с.
 16. Гюркан Е. С. Шпигуни султана. Агентурні, саботажницькі та корупційні мережі XVI століття / пер. з турецьк. О. Кульчинського. Львів : Видавництво Анетти Антоненко; Київ : Ніка-Центр, 2023. 320 с., 16 с. кольор. вкл.
 17. Данмор Дж. Навздогін за мрією. Розкриваючи загадки Тихого океану / пер. з англ. А. Дейнеки. Львів: Видавництво Анетти Антоненко; Київ : Ніка-Центр, 2021. 208 с.
 18. Дейвіс Н. Європа: Історія / Пер. з англ. П. Таращук, О. Коваленко. Київ: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. 1463 с.
 19. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Норман Дейвіс; пер. з англ. П. Таращук. Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2008. 1080 с.: іл. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Deivis_Norman/Bozhe_ihrysche_istoriia_Polschi/
 20. Дворнік Ф. Слов’яни в Європейській історії та цивілізації / пер. з англ.: В. Верлока та ін. Київ: Дух і Літера, 2005. XXV, 494, [1] с., [5] арк. карт.
 21. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Львів: Львівська богословська академія, 1999. Ч. 1.: До кінця XVIII століття. 1999. 430 с.
 22. Діса К. Історія повсякденного життя в ранньомодерній Європі. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014. 129 с.
 23. Добролюбська Ю. А. Французька експедиція в Морею 1828–1833 років: витоки колоніального дискурсу. *Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал*. № 1(10). 2020. С. 78-91. URL: <http://dSPACE.pdpu.edu.ua/handle/123456789/9419>
 24. Дьомін О.Б. Біля витоків англійського атлантизму. Зовнішня політика Англії кінця 50 – кінця 80-х років XVI ст. Одеса: Астропринт, 2001. 350 с.
 25. Дятлов В. Історична комунікологія та культура комунікації доби Середньовіччя і ранньомодерного часу : навч. посіб. Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2016. 160 с.

26. Дятлов, В. О. Реформи і реформація у Німеччини (XV–XVI ст.). Чернігів : ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2010. 308 с.
27. Еліс Дж. Брати-засновники: Революційне покоління / пер.з англ. Т. Цимбала. Київ : Ніка-Центр, 2014. 296 с.
28. Єлавич Б. Історія Балкан XVIII і XIX століття. / Пер. з англ. Р.А. Семків. Київ: Свенас, 2003. 512 с.
29. Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 464 с. URL:https://chtyvo.org.ua/authors/Zinko_Yurii/Narysy_istorii_Chekhii/
30. Іналджик Г. Османська імперія. Класична доба 1300–1600 / Пер. з англ. О. Галенко. Київ: Критика, 1998. 286 с.
31. Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць. Вип. I. — 2-ге вид., доповн. та уточ. / відп. наук. ред. О.І. Лукаш; НАН України, ДУ "Інститут всесвітньої історії НАН України", Всеукраїнська асоціація індологів. Київ, 2016. 222 с.
32. Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць. Вип. II / відп. наук. ред. О. І. Лукаш; НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Всеукраїнська асоціація індологів. Київ, 2017. 248 с.
33. Історія європейської ментальности / За ред. Петера Дінцельбахера, переклав з нім. Володимир Кам'янець. Львів: Літопис, 2004. 720 с.
34. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / за ред. Леоніда Зашкільняка. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. 660 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zashkilniak_Leonid/Istoriia_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy/
35. Іщенко В. В. Розвиток англійських торгівельних зв'язків в другій половині XVI століття: складування північно-східного шляху до країн Сходу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки.* 2013. № 1(2). С. 39–45. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlui_2013_1\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlui_2013_1(2)_7)
36. Камінський А. С. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура / пер. з пол. Я. Стріхи. Київ: Наш час, 2011. 263 с.

37. Каппеллер А. Росія як поліетнічна імперія. / Пер. з нім. Н. Хазаркевич, наук. ред. М. Крикун. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. XII+360 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kappeler_Andreas/Rosiia_iak_polietnich_na_imperii/
38. Каріков С. А. Лютеранська конфесіоналізація в Саксонії в 1525–1580 рр.: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2017. 251 с.
39. Кіктенко В. О. Історія українського китаєзнавства (XVIII – початок XXI століття). Київ, 2018. 388 с.
40. Ковбасюк С. А. Популярна культура ранньомодерних Нідерландів (1480-ті – 1580-ті рр.). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. Київ, 2016. 278 с.
41. Ковшун Л. Цивілізування Сходу в історичному наративі Міхала Бобжинського: від Польщі як «primus inter pares» до марного розпорошення життєвих сил на східному просторі. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 194 (Історичні науки). С. 60–64. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2c1c687b-55c9-42db-9020-58d61a1e6f8a/content>
42. Котляров П. М. Гуманіст і реформатор: освітні, релігійні та соціально-політичні практики Філіпа Меланхтона. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. Київ, 2017. 427 с.
43. Крамар Ю. В. Історія країн Центральної, Південної та Східної Європи нового часу. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. 25 с.
44. Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи: навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 284 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Kril_Mykhailo/Istoriia_krain_Tsentralno-Skhidnoi_Yevropy_kinets_XX_pochatok_XXI_st/
45. Кримський А. Ю. Вибрані сходознавчі праці в п'яти томах. Т. I. Арабістика. Київ: Стилос, 2007. 432 с.
46. Кримський А. Ю. Вибрані сходознавчі праці в п'яти томах. Т. II. Тюркологія. Київ: Стилос, 2007. 528 с.
47. Кримський А. Ю. Вибрані сходознавчі праці в п'яти томах. Т. III. Тюркологія. Київ: Стилос, 2010. 416 с.

48. Кримський А. Ю. Вибрані сходознавчі праці в п'яти томах. Т. V. Іраністика. Київ: Стилос, 2010. 388 с.
49. Кримський А. Ю. Вибрані сходознавчі праці в п'яти томах. Т. V. Іраністика. З неопублікованих та малодоступних творів А. Кримського". Київ: Стилос, 2010. 428 с.
50. Курц Б. Г. Східна Європа та Азія: історія торгівлі в XVI – першій половині XX ст. Київ: Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2014. 632 с.
51. Лешкович Н.О. Конструювання концепту «Центрально-Східна Європа» в історіографічних дискурсах XX – початку XXI ст. *Дриновський збірник*. 2019. (9). С. 275–286. URL: <https://doi.org/10.7546/DS.2016.09.30>
52. Мак-Грат А. Інтелектуальні витоки європейської Реформації / Пер. з англ. М. Ктимчука і Т. Цимбала. Київ: Ніка-Центр, 2008. 344 с.
53. Мончак А. Нерівна приязнь. Клієнтарні взаємини в історичній перспективі / Пер. з польської. Київ: Темпора, 2020. 768 с.
54. Мортімер І. Століття змін. Яке століття бачило найбільше змін і чому це важливо для нас / Пер. з англ. Харків: Ранок: Фабула, 2018. 448 с.
55. Музичко О. Розвиток сходознавства в Одесі на початку XX ст. (1905–1920 роки): осередки, напрямки, діячі. *Східний світ*. 2008. Випуск 4. С. 50–53.
56. Немченко І. В., Кулачинський М. М. Методичний посібник з історії Німеччини XVI – першої половини XVII ст. для студентів історичного факультету. Первомайськ-Одеса, 2003. 56 с.
57. Ортайли І. Османи на трьох континентах / пер. з тур. О. Кульчинського. Львів : Видавництво Анетти Антоненко; Київ : Ніка-Центр, 2019. 208 с.
58. Піляєв І. С. Концепція регіону Центрально-Східної Європи: актуальний погляд. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. №. 116 (1). С. 34–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2013_116%281%29_7
59. Плохій С. Загублене царство. Історія «Русского мира» з 1470 року до сьогодні. Харків: Фоліо, 2020. 308 с.
60. Подалаяк Н. Г. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII–XVII століть. Київ: Темпора, 2009. 360 с.
61. Постколоніалізм. Генерації. Культура. / за ред. Т. Гундорової, А. Матусяк. Київ : Лаурус, 2014. 336 с.

62. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половина XIX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2007. 560 с.
63. Русо Ж.-Ж. Вибрані трактати / пер. з фр., вступ. стаття, комент. і прим. О. Йосипенко, С. Йосипенка, О. Хоми; відповід. ред. О. Хома; худож.-оформлювач О. Гугалова-Мешкова. Харків: Фоліо, 2018. 604 с.
64. Саїд Е. Орієнталізм / пер. з англ. В. Шовкун. Київ: Наукова думка, 2001. 511 с.
65. Савенкова, І. «Амбойнська різанина». Епізод з історії боротьби англійської Ост-Індської компанії за монопольне опанування східних ринків у XVII ст. *Сумська старовина: Збірник наукових праць*. 2010. №31-32
66. Середа О. Г. Османсько-українська дипломатія в документах XVII–XVIII ст. Київ, Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського; Стамбульський університет, 2018. 176 с.
67. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. Київ: Наш Формат, 2018. 722 с.
68. Степанков В. С. Нова історія країн Азії та Африки : навч.-метод. посіб. для студ. іст. ф-ту / В. С. Степанков, В. А. Дубінський, І. А. Опря. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, РВВ, 2007. 163 с.
69. Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним / пер. з англ. В. Циба. Київ: Наш формат, 2018. 488 с.
70. Фукуяма Ф. Витоки політичного порядку: Від прадавніх часів до Французької революції / пер. з англ. Роман Корнута. Київ: Наш формат, 2018. 576 с.
71. Хижняк І.А. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009. 224 с.
72. Чепіженко В. В. Методологічні погляди В. Е. Крусмана: нотатки на полях «Вступу до вивчення нової історії». *Українське портофранко*. Випуск 4. Одеса, 2017. С. 20–28.
73. Чорній В. Історія Болгарії. Львів : ПАІС, 2007. 404 с. : іл.
74. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна-Росія-Польща / Переклад з англійської Георгія Касьянова, Миколи Климчука, Миколи Рябчука, Ярослави Стріхи, Дзвенислави Матіяш та Христини Чушаак. Вид. друге. Київ: Дух і літера, 2016. 552 с.

Навчальне видання

**ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
НОВОГО ЧАСУ
ЧАСТИНА I**

ЕЛЕКТРОННІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та організації самостійної роботи
для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 032 Історія та археологія

Електронне практичне видання

Укладачі:

**Дьомін Олег Борисович
Самофатов Михайло Ігорович
Чепіженко Вадим Віталійович**

В авторській редакції

Затвердж. авт. 12.07.2024. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням
для читання файлів формату PDF.
Обсяг 0,9 МБ. Зам. № 2808.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
65082, м. Одеса, вул. Університетська, 12, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua